

HALED HOSEINI

Lovac na zmajeve
Hiljadu čudesnih sunaca
A planine odjeknuše

Preveo
Nikola Pajvančić

■ Laguna ■

Naslov originala

Khaled Hosseini

THE KITE RUNNER

A THOUSAND SPLENDID SUNS

AND THE MOUNTAINS ECHOED

Fotografija pisca © Elena Seibert

Copyright © ovog izdanja 2017, LAGUNA

Copyright © 2005 by TKR PUBLICATIONS INC

Copyright © 2007 by TKR PUBLICATIONS INC

Copyright © by Khaled Hosseini and Roya Hosseini, as Trustees of the Khaled
and Roya Hosseini

Charitable Remainder Unitrust No. 2 dated February 29, 2012

All rights reserved.

Epigraph copyright Coleman Barks

SADRŽAJ

Lovac na zmajevе	9
Hiljadu čudesnih sunaca.	227
A planine odjeknuše	477
O autoru.	701

LOVAC NA ZMAJEVE

1.

Decembar 2001.

O no što sam danas, postao sam sa dvanaest godina, jednog ledenog i oblačnog dana u zimu hiljadu devetsto sedamdeset pete. Tačno se sećam tog trenutka, kako čučim iza ruševnog zemljanog zida, virim u ćorsokak blizu smrznutog potoka. To je bilo davno, ali ljudi greše kada kažu da prošlost može da se pokopa. Jer ona ume da se probije na površinu. Kada se sada prisećam, shvatam da sam u taj pusti ćorsokak virio poslednjih dvadeset šest godina.

Jednog dana prošlog leta, moj prijatelj Rahim Han pozvao me je iz Pakistana. Pozvao me je da dođem da ga posetim. Dok sam stajao u kuhinji sa slušalicom na uhu, znao sam da na vezi nije samo Rahim Han. Bila je tu i prošlost mojih neokajanih greha. Pošto sam prekinuo vezu, otišao sam da se prošetam obalom jezera Sprekels na severnom rubu parka Golden gejt. Rano popodnevno sunce iskrilo se na vodi po čijoj su površini na oštroum povetarcu jedrile desetine brodića. Onda sam digao pogled i video dva zmaja, crvena s dugačkim plavim repovima, kako jezde nebom. Plesali su visoko iznad krošnji u zapadnom delu parka, iznad vetrenjača, lebdeli su jedan pored drugog kao dva oka što gledaju San Francisko, grad koji sada zovem domom. I iznenada mi Hasanov glas šapnu u mislima: *Za tebe, ako treba i hiljadu puta*. Hasan, lovac na zmajevе sa zečjom usnom.

Seo sam na klupu pored jedne vrbe. Prisetio sam se nečega što je Rahim Han rekao pred sam kraj razgovora, skoro uzgred. *Moguće je ponovo biti dobar*. Digao sam pogled ka zmajevima-blizancima. Pomislio sam na Hasana. Na Babu. Alija. Kabul. Pomislio sam na život kojim sam živeo sve dok zima 1975. nije došla i promenila sve. I stvorila od mene ovo što sam danas.

2.

Kada smo bili deca, Hasan i ja smo se često penjali na jablanove pred kućom moga Oca, i sekirali komšije tako što smo ogledalcima usmeravali sunčeve zrake u njihove domove. Sedeli bismo jedan nasuprot drugom na dve visoke grane, bosa stopala su nam se klatila, džepovi pantalona bili su nam puni suvih dudinja i oraha. Smenjivali smo se s ogledalom dok smo jeli dudinje, gađali se njima, kikotali, smejali. Još vidim Hasana na tom drvetu, sunčeva svetlost treperi kroz lišće i obasjava mu skoro savršeno okruglo lice, lice kao kod kineske lutke izdelfane iz drveta: njegov pljosnat, širok nos i kose, uzane oči nalik na lišće bambusa, oči koje su, u zavisnosti od svetla, bile zlatne, zelene, pa čak i boje safira. Još vidim njegove nisko postavljene uši i bradu koja štrči, mesnatu izbočinu koja je izgledala kao da ju je neko naknadno dodao na njegovo lice. I rasečenu usnu, odmah levo od sredine, gde je majstoru za kineske lutke alatka možda skliznula, ili se možda samo umorio i postao nebrižljiv.

Ponekad, u krošnjama tih stabala, nagovorio bih Hasana da iz pračke orasima gađa komšijinog ćoravog vučjaka. Hasan to nikada nije hteo, ali ako bih ga ja zamolio, *istin-ski* zamolio, Hasan bi mi želju uslišio. Hasan mi je uslišavao sve želje. A bio je smrtonosan s pračkom. Hasanov otac Ali bi nas uhvatio, pa bi se razbesneo, onoliko koliko to može jedan ćovek blage naravi kao on. Pretio bi prstom i mahao nam da siđemo. Uzeo bi nam ogledalce i kazao ono što je ćuo od svoje majke, kako i ćavo svetli ogledalom, svetli da uznemiri muslimane dok se mole. „A smeje se dok to radi“, uvek bi dodao, mršteći se na svog sina.

„Da, oće“, promrmljao bi Hasan gledajući u zemlju. Ali me nikada nije tužakao. Nikada nije rekao da su i ogledalce i gađanje komšijinog psa orasima uvek bili moji predlozi.

Jablanovi su se uzdizali pored prilaza od crvene cigle, koji je vodio do kapije od kovanog gvožđa. A ona je vodila na imanje mog oca. Kuća se nalazila levo od ciglene staze, dvorište na njenom kraju.

Svi su se slagali da je moj otac, moj Baba, sagradio najlepšu kuću u četvrti Vezir Ahbar-han, novom i bogatom kraju u severnom delu Kabula. Neki su smatrali da je to najlepša kuća u čitavom Kabulu. Širok ulaz uokviren ružinim grmljem vodio je u prostranu kuću s mermernim podovima i velikim prozorima. Složeni mozaici od pločica koje je Baba lično birao u Isfahanu pokrivali su podove u četiri kupatila. Zlatom vezene tapiserije, koje je Baba kupio u Kalkuti, prekrivale su zidove; kristalni luster visio je sa zasvođene tavanice.

Na spratu su se nalazile moja, Babina i radna soba, takođe poznata i kao „pušačka soba“, koja je večitom mirisala na duvan i cimet. Baba i njegovi prijatelji tu bi se zavalili u crne kožne fotelje pošto bi Ali poslužio večeru. Punili su lule – samo je Baba to uvek zvao „kljukanjem lule“ – i raspravljali o svoje tri omiljene teme: politici, poslovima, fudbalu. Ponekad sam pitao Babu smem li da sednem s njima, ali bi on stao na vratima. „Idi sada“, rekao bi. „Ovo je vreme za odrasle. Zašto ne odeš da čitaš neku od onih svojih knjiga?“ Zatvorio bi vrata, ostavivši me da se pitam zašto je kod njega *uvek* vreme za odrasle. Sedeo bih pored vrata kolena privučениh uz grudi. Ponekad sam sedeo tako čitav sat, ponekad dva, i slušao njihov smeh, njihovo ćaskanje.

Dnevna soba u prizemlju imala je zakrivljen zid s policama napravljenim po meri. U njoj su stajale uramljene porodične fotografije: stara, zrnasta slika mog dede i kralja Nadir-šaha snimljena hiljadu devetsto trideset prve, dve godine pre kraljevog ubistva; stoje iznad mrtvog jelena, na nogama im čizme visokih sara, puške su prebacili preko ramena. Bila je tu i svadbena slika mojih roditelja, Baba otmen i neodoljiv u crnom odelu, a moja majka osmehnuta mlada princeza u belom. Tu su bili i Baba i njegov najbolji prijatelj i poslovni partner Rahim Han, slikani kako stoje pred našom kućom, bez osmeha – ja sam na toj slici beba i otac me drži, izgleda umorno i mračno. Ja sam u njegovom naručju, ali stežem mali prst Rahima Hana.

Zakrivljeni zid vodio je u trpezariju, u čijem je središtu stajao sto od mahagonija za koji je lako moglo da se smesti tridesetoro gostiju – a s obzirom na sklonosti mog oca prema bučnim i preteranim slavljinama, to se i dešavalo skoro svake nedelje. Na suprotnom kraju trpezarije nalazio se visok mermerni kamin, iz koga je zimi uvek izbijao narandžasti sjaj vatre.

Velika klizna vrata vodila su na polukružnu terasu koja je gledala na dva jutra dvorišta i drvorede trešanja. Baba i Ali su posadili mali povrtnjak uz istočni zid: paradajz, nanu, paprike i red kukuruza koji se nikada nije ljudski primio. Hasan i ja smo ga zvali „zid bolešljivog kukuruza“.

U južnom delu vrta, u senci japanske mušmule, nalazila se kuća za sluge, skromna koliba od naboja, u kojoj je Hasan živeo s ocem.

Tu je, u toj kućici, Hasan rođen u zimu šezdeset četvrte, samo godinu dana pošto je moja majka umrla donoseći mene na svet.

Za osamnaest godina koje sam proživio u toj kući, u Hasanov i Alijev stan ušao sam samo nekoliko puta. Kada bi sunce zašlo iza brda a mi završili s igrom za taj dan, Hasan i ja smo se razilazili. Ja sam pored ružinog grmlja ulazio u Babinu vilu, Hasan u kolibu od naboja u kojoj se rodio, gde je proživio čitav svoj život. Prisećam se da je

bila jednostavno nameštena, čista, mutno osvetljena sa dve petrolejke. Na suprotnim krajevima prostorije nalazila su se dva dušeka, između njih pohaban ćilim iz Herata sa izlizanim ivicama, tronožac i drveni sto u uglu za kojim je Hasan crtao. Zidovi su bili goli, sem jedne jedine tapiserije s našivenim perlama koje su obrazovale reči *Alah-u-ekber*. Baba ju je kupio Aliju na jednom putovanju u Mašad.

U toj je kolibici Hasanova majka Sanaubar rodila svog sina jednog hladnog zimskog dana šezdeset četvrte. Dok je moja majka iskrvarila na smrt za vreme porođaja, Hasan je svoju izgubio nedelju dana pošto se rodio. Njenu sudbinu Avganistanci smatraju za mnogo goru od smrti: pobegla je s družinom putujućih pevača i igrača.

Hasan nikada nije pričao o svojoj majci, kao da nikada nije ni postojala. Uvek sam se pitao sanja li o njoj, o tome kako izgleda, gde se nalazi. Pitao sam se čezne li da je upozna. Tuguje li za njom isto kao što ja tugujem za majkom koju nikada nisam upoznao? Jednog dana smo krenuli od kuće mog oca u bioskop *Zajrab* da gledamo neki novi iranski film, pa smo pošli prečicom kroz kasarnu blizu srednje škole „Istiklal“ – Baba nam je zabranio da koristimo tu prečicu, ali on je tada bio u Pakistanu s Rahimom Hanom. Popeli smo se preko ograde oko kasarne, preskočili potočić i izašli na golo polje, gde su rđali napušteni tenkovi. Nekoliko vojnika se skupilo u senci jednog tenka, pušili su i igrali karte. Jedan nas je video, čušnuo momka pored sebe, pa pozvao Hasana.

„Ej ti!“, rekao je. „Ja tebe znam.“

Nikada ga ranije nismo videli. Bio je to zdepast čovek obrijane glave i čekinjaste brade. Njegovo cerenje me je uplašilo. „Samo nastavi da hodaš“, prošaptao sam Hasanu.

„Ti! Hazara! Gledaj me kad ti govorim!“, zarezao je vojnik. Dao je svoju cigaretu momku pored njega, napravio krug palcem i kažiprstom. Gurnuo kroz krug srednji prst druge ruke. Gurao napred-nazad. Napred-nazad. „Poznavô sam ti majku, jesi to znao? Baš sam je dobro upoznô. Uzô sam je otpozadi pored onog tamo potoka.“

Vojnici su se nasmejali. Jedan je ciknuo. Rekao sam Hasanu da nastavi da hoda, da nastavi da hoda.

„Kako joj je bila slatka i uzana pičkica“, govorio je vojnik, odmahujući glavom zajedno sa ostalima, cereći se. Kasnije, u tami, pošto je film počeo, čuo sam Hasana kako grca pored mene. Suze su mu se slivale niz obraze. Pružio sam ruku, prebacio je preko njegovog ramena, privukao ga. Položio je glavu na moje rame. „Pomešao te je s nekim“, prošaputao sam. „Pomešao te je s nekim.“

Čuo sam da se niko nije zaista iznenadio kada je Sanaubar pobegla. Ljudi se *jesu* čudili kada se Ali, čovek koji je napamet naučio Kuran, oženio Sanaubar, devetnaest godina mlađom lepoticom koju je pratio izuzetno rđav glas i koja je tu svoju reputaciju i opravdala. Kao i Ali, pripadala je šiiitima, iz naroda Hazara. Bila mu je takođe i sestra od strica, pa prema tome prirodan izbor za suprugu. Ali sem te bliskosti, Ali i Sanaubar nisu imali mnogo zajedničkog, a najmanje u izgledu. Dok su Sanaubarine blistave zelene oči i vragolasto lice, bar po glasinama, navele na greh bezbrojne ljude, Ali je patio od urođene odzetosti donjih mišića lica, zbog čega nije mogao da se osmehne, pa je uvek izgledao mrgodno. Bilo je čudno videti Alijevo kameno lice

kada je veseo ili tužan, zato što bi samo njegove kose oči zaiskrile veseljem ili se ispunile tugom. Ljudi kažu da su oči ogledalo duše. Ni za koga to nije važno kao za Alija, koji je samo kroz oči mogao da otkrije sebe.

Čuo sam da su Sanaubarin izazovan hod i zanjihana bedra budili kod muškaraca sanjarije o nevernosti. Međutim, Ali je zbog dečje paralize imao iskrivljenu, zakržljalu nogu, žučkastu kožu prevučenu preko kosti i tanušnog sloja mišića. Sećam se kako me je jednog dana, kada mi je bilo osam godina, Ali poveo na pazar da kupimo *naan*. Hodao sam iza njega pevušeći, trudeći se da oponašam njegov korak. Gledao sam ga kako vuče suhu nogu u širokom luku, gledao kako mu se čitavo telo naginje udesno pod nemogućim uglom svaki put kada se na nju osloni. Bilo je pravo čudo što se ne preturi. Kada sam ja to pokušao, umalo nisam pao u jarak. Zbog toga sam se zakikotao. Ali se okrenuo, video da ga oponašam. Ništa nije rekao. Ni tada niti ikada posle. Samo je nastavio da hoda.

Alijevo lice i hod plašili su sitnu decu u komšiluku. Ali prava nevolja bila su starija deca. Jurila su ga po ulici i rugala mu se dok je šepao. Neki su počeli da ga zovu *Babalu* ili *baulk*. „Hej, Babalu, koga si danas pojeo?“, dobacivali su praćeni opštim smehom. „Koga si pojeo, Babalu pljosnatog nosa?“

Zvali su ga „pljosnati nos“ zato što su Ali i Hasan imali mongoloidne crte lica, što je tipično za Hazare. Mnogo godina o Hazarama sam znao samo da su potomci Mongola, i da pomalo liče na Kineze. Školski udžbenici jedva su ih spominjali, a njihovo poreklo opisivali su tek uzgred. Onda sam jednog dana, u Babinoj radnoj sobi, razgledajući njegove stvari, našao stari udžbenik istorije moje majke. Napisao ga je neki Iranac po imenu Horami. Oduvao sam prašinu s njega, prokrijumčario ga u krevet te noći, i sa zaprepašćenjem našao čitavo poglavlje o istoriji Hazara. Čitavo poglavlje posvećeno Hasanovom narodu! U njemu sam našao da su moj sunarodnici Paštuni progonili i kinjili Hazare. Pisalo je da su Hazare u devetnaestom veku pokušali da dignu ustanak protiv Paštuna, ali da su ga Paštuni „ugušili uz neopisivo nasilje“. Knjiga je tvrdila da su moji sunarodnici ubijali Hazare, terali ih sa njihovih poseda, palili im kuće i prodavali njihove žene. Knjiga je tvrdila da su Paštuni tlačili Hazare delom zbog toga što su Paštuni suniti, a Hazare šiiti. Knjiga je tvrdila mnogo šta što nisam znao, što moji učitelji nisu spominjali. Što nije spominjao ni Baba. U njoj je pisalo i ponešto što *jesam* znao, na primer da su ljudi zvali Hazare *mišojedi*, *pljosnati nosevi*, *tegleća marva*. Čuo sam neku komšijsku decu kako dovikuju ta imena Hasanu.

Sledeće nedelje, posle časa, odneo sam knjigu učitelju i pokazao mu poglavlje o Hazarama. Preleteo je pogledom preko nekoliko strana, zasmejuljio se, pa mi je vratio. „Šiiti su bar u tome vešti“, rekao je uzevši svoje hartije, „da predstavljaju sebe kao mučenike.“ Nabrao je nos kada je izgovorio reč šiiti, kao da je to nekakva bolest.

Međutim, uprkos zajedničkom poreklu i krvnim vezama, Sanaubar je vređala Alija zajedno s komšijskom decom. Čuo sam da nije krila prezir prema njegovom izgledu.

„To muž?“ gadjljivo bi pitala. „Viđala sam matore magarce koji bi bili bolji muževi.“

Na kraju je većina ljudi smatrala da je taj brak bio plod nekakvog ugovora između Alija i njegovog strica, Sanaubarinog oca. Govorili su da je stric dao Aliju ruku kćeri

da bi koliko-toliko oprao okaljani obraz, bez obzira na to što je Ali sa pet godina ostao siročić i nije imao nikakvog imetka niti nasleđstva.

Ali se svojim mučiteljima nikada nije svetio; pretpostavljam delom zato što nikada nije mogao da ih uhvati zbog svoje zakrčljale noge. No uglavnom zato što je Ali bio otporan na uvrede svojih napadača; našao je svoju radost i svoj protivotrov onog trenutka kada je Sanaubar na svet donela Hasana. To je bio sasvim prost događaj. Nikakvi akušeri, nikakvi anesteziolozi, nikakvi složeni uređaji. Samo Sanaubar, koja leži na isflekanom, golom dušek, i Ali i babica, koji joj pomažu. Nije joj trebalo mnogo pomoći jer je, čak i dok se rađao, Hasan bio veran svojoj prirodi: nije bio sposoban da bilo koga povredi. Malo stenjanja, malo napinjanja i Hasan je izašao. Izašao osmehnut.

Pričljiva babica se poverila komšijskoj služavci, a ova je potom priču prenela svima koji su hteli da je čuju, kako je Sanaubar samo jednom pogledala dete u Alijevom naručju, videla zečju usnu, pa se gorko nasmejala.

„Eto“, bila je rekla. „Sada imaš sopstveno zaostalo dete, da se osmehuje umesto tebe!“ Odbila je čak i da zagrlji Hasana, i posle samo pet dana je nestala.

Baba je platio mojoj dojilji da doji i Hasana. Ali nam je pričao da je ona bila plavooka Hazara iz Bamijana, grada s divovskim statuama Bude. „Kako je samo umilno pevala“, imao je običaj da nam govori.

Šta je pevala, pitali bismo ja i Hasan uvek, mada smo već znali – Ali nam je ispričao bezbroj puta. Samo smo želeli da čujemo Alija kako peva.

On bi se nakašljao i počeo:

*Na visokoj sam gori stajao,
I viknuo ime Alija, lava Božjeg,
O Ali, lave Božji, kralju ljudi,
Daj radosti našim tužnim srcima.*

Onda bi nas podsetio da su ljudi odrasli na istom mleku braća, da među njima postoji veza koju ni vreme ne može da raskine.

Hasan i ja smo odrasli na istom mleku. Prve korake načinili smo na istom travnjaku, u istom dvorištu. A pod istim krovom izgovorili smo prve reči.

Moja prva reč je bila *Baba*.

Njegova je bila *Amir*. Moje ime.

Sada kad razmislim, čini mi se da su te prve reči umnogome bila osnova događajima iz zime sedamdeset pete – i svega što je posle njih usledilo.

3.

Moj otac se, po predanju, jednom goloruk rvaio s crnim medvedom u Beludžistanu. Da je junak te priče bio bilo ko drugi, ljudi bi je odbacili kao *laaf*, tu avganistansku težnju za preterivanjem – što je, nažalost, gotovo opštenarodna boljka; ako se neko hvališie da mu je sin doktor, to znači da je mali najverovatnije jednom dobro prošao na kontrolnom iz biologije u srednjoj školi. Ali niko nikada nije sumnjao u istinitost priča o Babi. A ako i jeste, pa, Baba je imao tri paralelna ožiljka preko čitavih leđa. Nebrojeno sam puta zamišljao Babin rvački meč, čak sam o njemu i sanjao. A u tim snovima nikada nisam uspevao da razlikujem Babu od medveda.

Rahim Han ga je prvi nazvao imenom koje će kasnije postati Babin čuveni nadimak, *Tufan-aga*, ili „gospodin Uragan“. Odlično mu je pristajalo. Moj otac je bio poput neobuzdane prirodne sile, ogroman Paštun guste brade, kovrdžave kose nepokorne kao njegova narav, šaka što su delovale sposobne da iz korena iščupaju vrbu i mrkog pogleda od koga bi „đavo pao na kolena i zamolio za milost“, kao što je Rahim Han imao običaj da govori. Na zabavama, kada bi on sa svoja dva metra grmeći ušao u sobu, sva pažnja bi se odjednom usmerila ka njemu, poput suncokreta ka suncu.

Babu nije bilo moguće ignorisati, čak ni u snu. Imao sam običaj da stavljam vatu u uši, navlačim pokrivač preko glave ne bih li prigušio zvuke Babinog hrkanja – toliko nalik na motor kamiona – koji su se probijali kroz zidove. A između moje i Babine sobe nalazio se i hodnik. Nikada mi nije bilo jasno kako je moja majka uspevala da spava u istoj sobi s njim. To je jedno od brojnih pitanja koje bih joj postavio da sam imao priliku da je upoznam.

Krajem šezdesetih, kada mi je bilo pet ili šest godina, Baba je odlučio da podigne sirotišie. Priču sam čuo od Rahima Hana. Rekao mi je da je Baba sam nacrtao projekat, uprkos činjenici da nije imao nikakvog arhitektonskog iskustva. Sumnjičavci su ga savetovali da prekine s tim glupostima i unajmi arhitektu. Baba je, naravno, odbio,

i svi su nesrećno odmahivali glavom zbog njegove tvrdoglave naravi. Onda je Baba uspeo i svi su odmahivali glavom puni strahopoštovanja zbog toga što on uvek ostvari ono što naumi. Baba je platio izgradnju jednospratnog sirotišta, odmah pored glavne ulice Džade Majvand južno od reke Kabul, iz sopstvenog džepa. Rahim Han mi je pričao da je Baba lično finansirao čitav projekat, plativši inženjere, električare, vodoinstalateru i zidare, da ne spominjemo gradske zvaničnike čije je „brkove valjalo namazati“.

Izgradnja sirotišta potrajala je tri godine. Tada sam već napunio osam. Sećam se dana pred otvaranje, Baba me je poveo do jezera Garga, nekoliko kilometara severno od Kabula. Rekao mi je da povedem i Hasana, ali sam slagao i rekao da Hasan ima proliv. Želeo sam Babu samo za sebe. A sem toga, jednom smo na jezeru Garga Hasan i ja bacali žabice i Hasanov oblutak je odskočio osam puta. Moj najveći uspeh bio je pet. Baba je bio s nama, gledao je i potapšao je Hasana po leđima. Čak mu je stavio i ruku na rame.

Sedeli smo na stolu pored obale jezera, samo Baba i ja, jeli kuvana jaja sa *kofta* sendvičima – ćufte i turšiju umotane u *naan*. Voda je bila tamnoplava i sunčeva svetlost se iskrila na njenoj površini nalik na ogledalo. Petkom bi jezero vrvelo od porodica došlih da provedu dan na suncu. Ali sada je bio radni dan, i tu smo bili samo Baba i ja, mi i nekoliko dugokosih, bradatih turista – čuo sam da ih zovu „hipici“. Sedeli su na doku, noge su spustili u vodu i držali su štapove s udicama. Pitao sam Babu zašto su im kose toliko duge, ali je on samo nešto progundao i nije odgovorio. Pripremao je svoj govor za sutradan, prelistavao zbrku ispisanih strana, i ponegde nešto beležio. Zagrizao sam jaje i upitao Babu je li istina ono što sam čuo od jednog dečaka u školi, da ako progutaš komadić ljuske jajeta, posle moraš da ga ispiškiš. Baba je ponovo nešto neodređeno progundao.

Zagrizao sam sendvič. Jedan plavokosi turista se nasmejao i pljesnuo drugog po leđima. U daljini, na drugoj strani jezera, kamion se s mukom uspinjao uz brdo. Sunce je blesnulo u njegovom retrovizoru.

„Mislim da imam *saratan*“, rekao sam. Rak. Baba je digao pogled sa stranica koje su poigravale na vetru. Rekao mi je da sok mogu i sam da uzmem, da ga potražim u prtljažniku automobila.

Sutradan pred sirotištem nije bilo dovoljno stolica. Mnogi ljudi su ceremoniju otvaranja morali da posmatraju stojeći. Dan je bio vetrovit, i ja sam sedeo iza Babe na malom podijumu, odmah pred ulazom u novu zgradu. Baba je na sebi imao zeleno odelo i jagnjeću šubaru. Na pola govora vetar mu je odneo šubaru i svi su se nasmejali. On mi je dao znak da mu držim šubaru i to sam rado učinio zato što su tako svi videli da je on *moj* otac, *moj* Baba. Okrenuo se nazad ka mikrofonu i rekao da se nada kako će se zgrada bolje držati na mestu od njegove šubare i svi su se ponovo nasmejali. Kada je Baba završio govor, ljudi su ustali i klicali. Dugo su tapšali. Posle su prilazili da se s njim rukuju. Neki su mi razbarušivali kosu pa se rukovali i sa mnom. Bio sam silno ponosan na Babu, na nas.

Međutim, uprkos Babinim uspesima, ljudi su u njega uvek sumnjali. Govorili su mu da mu bavljenje poslovima nije u krvi, i da bi trebalo da studira prava kao njegov

otac. Zato im je Baba svima dokazao da greše, jer ne samo što je imao svoju firmu već je postao jedan od najbogatijih trgovaca u Kabulu. Baba i Rahim Han osnovali su izuzetno uspešno preduzeće za izvoz ćilima, dve apoteke i restoran.

Kada su ljudi gundali kako se Baba nikada neće dobro oženiti – na kraju krajeva, on nije od kraljevske loze – on se oženio mojom majkom, Sofijom Akrami, izuzetno obrazovanom ženom za koju je važno opšte mišljenje da je jedna od najuglednijih, najlepših i najvreljih dama u Kabulu. I ne samo što je predavala klasičnu persijsku književnost na univerzitetu već je bila i potomak kraljevske porodice, što je moj otac uvek veselo nabijao na nos sumnjičavcima, govoreći o njoj kao o „svojoj princezi“.

Moj otac je oblikovao svet oko sebe kako mu se sviđalo, a jedini izuzetak, i to očigledan, bio sam ja. Problem je, naravno, bio u tome što je Baba svet doživljavao crno-belo. A o tome šta je crno a šta belo odlučivao je on. Osobu koja tako živi ne možete da volite a da je se pritom i ne bojite. Možda čak pomalo i da je mrzite.

Kada sam išao u peti razred, imali smo jednog mulu koji nas je učio o islamu. Zvao se mula Fatiulah Han, nizak, zdepast čovek s rošavim licem i grubim glasom. Predavao nam je o vrlinama zekata i obavezi hadžiluka; učio nas je o svim detaljima pet dnevnih namáza, i terao nas da napamet učimo stihove iz Kurana – i mada nam ih nikada nije prevodio, naglašavao je, ponekad uz pomoć vrbovog pruta, da moramo arapske reči tačno da izgovaramo kako bi nas Bog bolje čuo. Jednog dana nam je rekao da je po islamu piće užasan greh; oni koji piju za svoj će greh odgovarati kada stigne *kijamat*, sudnji dan. U to vreme alkohol je u Kabulu bio nešto sasvim svakodnevno. Niko vas zbog njega ne bi javno bičevao, ali su Avganistanci pili samo u svojim kućama, iz poštovanja. Ljudi su viski kupovali kao „lek“, u papirnim kesama u određenim „apotekama“. Odlazili bi prikrivajući kese, ponekad praćeni mrkim pogledima onih koji su znali kakve su to radnje.

Bili smo gore u Babinoj radnoj sobi, sobi za pušenje, kada sam mu rekao šta je mula Fatiulah Han rekao na času. Baba je sipao sebi viski iz bara koji je napravio u uglu sobe. Saslušao je, klimnuo glavom, otpio gutljaj. Onda se spustio na kožnu sofu, odložio piće i digao me na krilo. Osećao sam se kao da sedim na dva debla. Duboko je udahnuo pa izdahnuo na nos, činilo mi se da vazduh šišti kroz njegove brkove čitavu večnost. Nisam mogao da odredim želim li da ga zagrlim ili da skočim iz njegovog krila u smrtnom strahu.

„Vidim da si pomešao ono što učiš u školi sa stvarnim obrazovanjem“, rekao je svojim dubokim glasom.

„Ali on govori istinu, ti si onda grešnik, Baba?“

„Hmm.“ Baba je zdrobio kocku leda zubima. „Hoćeš li da znaš šta tvoj otac misli o grehu?“

„Da.“

„Onda ću ti reći“, reče Baba, „ali prvo shvati sledeće, i shvati to sada, Amire: od tih bradatih budala nikada nećeš naučiti ništa vredno.“

„Misliš na mulu Fatiulaha Hana?“

Baba je mahnuo čašom. Led je zazveckao. „Mislim na sve njih. Pišam se ja na brade svih tih licemernih majmuna.“

Zakikotao sam se. Prizor Babe kako piša na bradu bilo kakvog majmuna, bio on licemeran ili ne, bio je previše smešan.

„Ne rade ništa sem što vrte brojanice i recituju odlomke iz knjige napisane na jeziku koji čak i ne razumeju.“ Otpio je gutljaj. „Nek nam Bog bude u pomoći ako Avganistan ikada padne njima u ruke.“

„Ali meni mula Fatiulah Han izgleda dobar“, uspeo sam da kažem između kikota.

„Tako je izgledao i Džingis-kan“, reče Baba. „Ali dosta o tome. Pitao si me o grehu i hoću da ti ispričam. Slušaš li me?“

„Da“, rekao sam, čvrsto stegnuvši usne. Međutim, kikot mi je pobegao kroz nos, i zazvučao kao roktanje. Od toga sam se ponovo zakikotao.

Babine ledene oči zarile su se u moje, i odjednom, više se nisam smejao. „Namera-
vam da s tobom razgovaram kao muškarac s muškarcem. Misliš li da si za to bar jed-
nom sposoban?“

„Da, Baba džan“, promrmljao sam, pitajući se, ne prvi put, kako Baba uspeva da me
žestoko ošine s tako malo reči. Doživeli smo jedan kratak trenutak bliskosti – Baba
nije često razgovarao sa mnom, a još sam mu ređe sedeo u krilu – i ja zamalo nisam
budalasto sve upropastio.

„Dobro“, rekao je Baba, ali mu se u očima i dalje videla sumnja. „Dakle, bez obzira
na to šta mula govori, postoji samo jedan greh, jedan jedini. A to je krađa. Svaki drugi
greh neka je vrsta krađe. Shvataš li to?“

„Ne, Baba džan“, odgovorio sam, očajnički želeći da shvatim. Nisam hteo ponovo
da ga razočaram.

Baba je nestrpljivo uzdahnuo. I to je zabolelo zato što on nije bio nestrpljiv čovek.
Prisetio sam se svih onih prilika kada je dolazio kući noću, i kada sam večeravao sam.
Pitao bih Alija gde je Baba, kada će doći kući, mada sam odlično znao da je na gradilištu,
nadzire ovo, nadgleda ono. Zar za to nije potrebno strpljenje? Već sam mrzeo svu decu
za koju je gradio sirotište; ponekad sam želeo da su sva pomrla zajedno s roditeljima.

„Kada ubiješ čoveka, kradeš život“, rekao je Baba. „Kradeš pravo njegove žene na
muža, otimaš njegovoj deci oca. Kada slažeš, kradeš nečije pravo na istinu. Kada varaš,
kradeš pravo na pravdu. Shvataš?“

Shvatio sam. Kada je Babi bilo šest godina, u kuću mog dede usred noći ušao je jedan
lopov. Moj deda, ugledni sudija, pokušao je da ga spreči, ali ga je lopov ubo nožem u
vrat i na mestu ga ubio, otevši Babi oca. Varošani su uhvatili ubicu sutradan oko podne-
va; ispostavilo se da je bio neki lualica iz oblasti Kunduz. Obesili su ga na granu hra-
sta a da ni popodnevna molitva još nije počela. Tu priču mi je ispričao Rahim Han, a
ne Baba. O Babi sam uvek saznavao od drugih ljudi.

„Ne postoji ništa gore od krađe, Amire“, rekao je Baba. „Čovek koji uzima ono što
nije njegovo, bio to život ili vekna *naana*... ja pljujem na takvog čoveka. A ako nam se
putevi ikada ukrste, neka mu je Bog u pomoći. Shvataš li me?“

Pomisao na Babu kako mlati lopova bila mi je istovremeno i uzbudljiva i neizмерно strašna. „Da, Baba.“

„Ako Bog postoji, onda se nadam da ima važnije brige od toga što ja pijem viski ili jedem svinjetinu. A sada skači dole. Od ovih silnih priča o grehu ponovo sam ožedneo.“

Posmatrao sam kako puni čašu za barom i pitao se koliko će vremena proći pre nego što ponovo budemo ovako razgovarali. Zato što sam zapravo oduvek osećao kako me Baba pomalo mrzi. A zašto i ne bi? Na kraju krajeva, *ja* sam ubio njegovu voljenu ženu, njegovu prelepu princezu, zar ne? Najmanje što sam mogao da učinim jeste da imam pristojnosti i postanem bar malo kao on. Ali ja nisam postao kao on. Baš nimalo.

U školi smo se igrali igre zvane *Šerdžangi*, ili „Bitka pesnika“. Njome je rukovodio učitelj persijskog i išla je otprilike ovako: odrecituješ strofu neke pesme i tvoj protivnik ima šezdeset sekundi da odgovori strofom koja počinje istim slovom kojim se tvoja završila. Svi u mom razredu hteli su mene u svojoj ekipi zato što sam već u svojoj jedanaestoj godini umeo da izrecitujem desetine strofa iz Hajama, Hafeza ili Rumijevog čuvenog *Masnavidža*. Jednom sam sâm pobedio čitav razred. Kasnije te večeri ispričao sam to Babi, ali on je samo klimnuo glavom i promrmljao: „Dobro.“

Tako sam bežao od hladnoće svog oca knjigama svoje mrtve majke. Njima i Hasanu, naravno. Sve sam čitao, Rumija, Hafeza, Sadija, Viktora Igoa, Žila Verna, Marka Tvena, Jana Fleminga. Kada sam pročitao sve majčine knjige – ne one dosadne istorijske, one me nikada nisu previše zanimale, već romane, epove – počeo sam da džeparac trošim na knjige. Kupovao sam jednu nedeljno u knjižari blizu bioskopa *Park*, i slagao ih u kartonske kutije kada je na policama u sobi ponestalo mesta.

Naravno, brak s pesnikinjom je jedno, ali sin kome je draže da zagnjuri nos u poeziju nego da ide u lov... pa, pretpostavljam da Baba to nije tako zamišljao. Pravi muškarci ne čitaju poeziju – a sačuvaj Bože da je sami pišu! Pravi muškarci – pravi dečaci – igraju fudbal, baš kao Baba kada je bio mlad. E, *to* je već hvale vredna strast! Hiljadu devetsto sedamdesete Baba je obustavio rad na sirotištu i odleteo u Teheran na mesec dana da gleda utakmice Svetskog prvenstva, pošto u to doba u Avganistanu televizija još nije postojala. Učlanjivao me je u fudbalske timove da i u meni pobudi istu strast. Ali ja sam bio smešan, samo sam otežavao sopstvenom timu, uvek sam bio smetnja za dobro dodavanje, ili sam stajao na putu saigračima. Saplitao sam se po terenu na mršavim nogama, kreštavo tražio loptu koja nikada nije stizala. A što sam se više trudio, mahnito mašući rukama iznad glave i drečeći: „Evo me! Sâm sam!“; to su me više ignorisali. Ipak, Baba nije odustajao. Kada je postalo potpuno jasno da nisam nasledio ni trun njegovog dara za sport, pokušao je da me bar pretvori u strastvenog navijača. Sigurno bar to mogu, zar ne? Glumio sam zanimanje što sam duže mogao. Klicao sam s njim kada je kabulski tim dao gol Kandaharu i režao uvrede na račun sudije kada je dosudio penal protiv nas. Ali Baba je osetio moj nedostatak istinskog žara i pomirio se s mračnom činjenicom da njegov sin nikada neće ni igrati ni gledati fudbal.

Sećam se kako me je jednom Baba odveo na godišnji *Buzkaši* turnir koji se odigravao prvog dana proleća, na Novu godinu. *Buzkaši* je bio, a i danas to jeste, nacionalna strast Avganistanaca. *Čapandaz*, izuzetno vešti konjanik koga obično izdržavaju bogati ljubitelji tog sporta, mora iz gužve da zgrabi trup koze ili teleta, ponese ga sa sobom oko stadiona u punom galopu, i baci ga u određeni krug koji donosi poene dok ga drugi *čapandazi* jure i čine sve što mogu – ritaju, grebu, bičuju i udaraju ne bi li mu oteli trup. Tog dana gomila je urlala od uzbuđenja dok su konjanici dole na polju uzvikivali svoje bojne pokliče i otimali se oko trupla u oblaku prašine. Zemlja se tresla od tutnjave kopita. Gledali smo sa viših tribina kako jahači besomučno galopiraju ispod nas, podvriskuju i ciče, a konjima im na usta izbija pena.

U jednom trenutku Baba je pokazao nekoga. „Amire, vidiš li onog čoveka koji sedi tamo, okružen drugim ljudima?“

Video sam.

„To je Henri Kisindžer.“

„Oh“, rekao sam. Nisam znao ko je Henri Kisindžer, i mogao sam da pitam. Ali u tom trenutku užasnut sam posmatrao kako je jedan *čapandaz* pao iz sedla i kako su ga brojna kopita izgazila. Telo mu je letelo na sve strane, poput krpene lutke, da bi se konačno otkotrljalo i zaustavilo kada je pokretna bitka prošla dalje. Jednom se trznuo pa ostao nepokretno da leži, s nogama izvijenim pod neprirodnim uglom, dok je jezerce njegove krvi natapalo pesak.

Briznuo sam u plač.

Plakao sam čitavim putem kući. Sećam se kako su se Babine ruke stezale oko volana. Stezale i opuštale. Najviše od svega, nikada neću zaboraviti Babine junačke napore da prikrije gađenje na licu dok smo se vozili u tišini.

Kasnije te noći, prolazio sam pored očeve radne sobe kada sam načuo kako govori Rahimu Hanu. Priljubio sam uho uz zatvorena vrata.

„...budi zahvalan što je zdrav“, govorio je Rahim Han.

„Znam, znam. Ali uvek je zagnjuren u te knjige, ili se vuče po kući kao da je izgubljen u nekom snu.“

„I?“

„Ja nisam bio takav.“ Baba je zvučao ozlojeđeno, gotovo besno.

Rahim Han se nasmejao. „Deca nisu bojanke. Ne možeš da ih ispuniš svojim omiljenim bojama.“

„Kažem ti“, rekao je Baba, „ja uopšte nisam bio takav, a nisu ni deca s kojom sam odrastao.“

„Znaš, ponekad pomislim da u životu nisam upoznao nikog tako samoživog kao što si ti“, rekao je Rahim Han. Nisam poznavao nijednog drugog čoveka koji je smeo tako nešto da kaže Babi.

„Nema to nikakve veze sa tim.“

„Nema?“

„Nema.“

„A sa čim onda ima?“

Čuo sam škripu kože na Babinoj fotelji kada se promeškoltio. Sklopio sam oči, još snažnije pritisnuo uho na vrata, želeći da čujem, ne želeći da čujem. „Ponekad pogledam kroz ovaj prozor i vidim ga kako se igra na ulici s komšijskom decom. Vidim kako ga guraju, kako mu otimaju igračke, kako ga ćušaju, udaraju. I znaš, on nikada ne uzvraća. Nikada. Samo... obori glavu i...“

„Znači da nije nasilan“, rekao je Rahim Han.

„Ne govorim o tome, Rahime, i to dobro znaš“, uzvratilo je oštro Baba. „Nešto njemu nedostaje.“

„Da, pogana narav.“

„Samoodbrana nema nikakve veze s poganom naravi. Znaš šta se dešava kad god ga komšijski dečaci zadirkuju? Hasan se umeša pa ih otera. Video sam to rođenim očima. A kada dođu kući, pitam ga: 'Odakle Hasanu ova ogrebotina na licu?' A on kaže: 'Pao je.' Lepo ti kažem, Rahime, nešto tom dečaku nedostaje.“

„Samo moraš da ga pustiš da nađe svoj put“, rekao je Rahim Han.

„A kuda on vodi?“, upitao je Baba. „Dečak koji neće da se brani postaće čovek koji ni sa čim neće moći da se izbori.“

„Kao i obično, sve previše pojednostavljuje.“

„Ne bih rekao.“

„Besan si zato što se bojiš da neće preuzeti tvoje poslove.“

„Ko sada previše pojednostavljuje?“, upitao je Baba. „Slušaj, znam da ste vas dvojica bliski, i drago mi je zbog toga. Zavidim vam, ali mi je drago. Najozbiljnije. Potreban mu je neko ko ga... shvata, zato što Bog zna da ga ja ne shvatam. Ali nešto mi u vezi sa Amirom ne da mira, i to ne umem tačno da izrazim. Kao da...“ Mogao sam da ga zamislim kako pokušava da nađe prave reči. Utišao je glas, ali sam ga ipak čuo. „Da rođenim očima nisam video kako ga doktor vadi iz moje žene, nikada ne bih poverovao da je moj sin.“

Sutradan ujutro, dok mi je pripremao doručak, Hasan me je pitao je li sve u redu. Brecnuo sam se na njega, rekao mu da gleda svoja posla.

Rahim Han nije bio u pravu u vezi s poganom naravi.

4.

Godine hiljadu devetsto trideset treće, kada se rodio Baba i kada je Zahir-šah započeo svoju četrdesetogodišnju vladavinu Avganistanom, dva brata, mladići iz jedne bogate i ugledne porodice iz Kabula, sela su za volan očevo ford. Omamljeni od hašiša i *mast* od francuskog vina, na drumu za Pagman udarili su i ubili muža i ženu, Hazare. Policija je izvela pomalo snuždene mladiće i petogodišnjeg sina žrtava pred mog dedu, koji je bio veoma uvažen sudija i čovek besprekornog ugleda. Pošto je čuo priču braće i molbu njihovog oca za milost, moj deda je dvojici mladića naredio da smesta pođu u Kandahar i stupe u vojsku na godinu dana – uprkos činjenici da je njihova porodica nekako uspela da ih oslobodi vojne službe. Njihov otac je pokušao da se raspravlja, ali ne preterano uverljivo, i na kraju su se svi složili da je kazna bila možda stroga ali pravedna. Što se siročeta tiče, moj deda ga je primio u sopstveno domaćinstvo i rekao drugim slugama da ga podučavaju, ali da prema njemu budu dobri. Taj dečak je bio Ali.

Ali i Baba su odrasli zajedno kao drugovi u igri – bar dok se Alijeva noga nije osušila od dečje paralize – baš kao što smo Hasan i ja odrasli jedno pokolenje docnije. Baba nam je uvek pričao o svojim i Alijevim vragolijama, a Ali bi zavrteo glavom i rekao: „Ali, aga-sahibe, recite mu ko je vragolije smišljao, a ko ih je, mučenik, izvodio?“ Baba bi se nasmejao i prebacio ruku Aliju preko ramena.

Međutim, ni u jednoj priči Baba nikada nije nazvao Alija svojim drugom.

Zanimljivo je da ni ja nikada nisam smatrao Hasana za svog druga. Bar ne u onom uobičajenom smislu te reči. Nije bitno što smo učili jedan drugoga kako se vozi bicikl bez ruku, i kako se od kartonske kutije pravi potpuno funkcionalan fotoaparatus. Nije bitno što smo čitave zime provodili puštajući zmajeve, loveći zmajeve. Nije bitno što je za mene lice Avganistana lice dečaka suve građe, obrijane glave, nisko usađenih ušiju, dečaka s licem kineske lutke, većito ozarenog osmehom sa zečjom usnom.

Ništa od toga nije bitno. Zato što se protiv istorije ne može. Kao ni protiv religije. Kada se crta podvuče, ja sam bio Paštun a on Hazara, ja sunit a on šiit, i to nikada i ništa neće promeniti. Ništa.

A ipak, bili smo deca koja su zajedno naučila da puze, i nikakva istorija, narodnost, društvo niti religija ni to neće promeniti. Veći deo prvih dvanaest godina svog života proveo sam igrajući se s Hasanom. Ponekad me čitavo moje detinjstvo podseća na jedan dugačak i lenj letnji dan proveden s Hasanom, na to kako se jurimo među drvećem u očevom dvorištu, igramo se žmurke, lopova i žandara, kauboja i Indijanca, mučimo bube – gde nam je bez sumnje krunsko dostignuće bilo kada smo iščupali žaoku pčeli i oko sirotice vezali konac da je cimmemo nazad svaki put kada bi poletela.

Jurili smo *Kučе*, nomade koji su prolazili kroz Kabul na putu ka severnim planinama. Čuli bismo njihove karavane kako se približavaju našem komšiluku, blejanje njihovih ovaca, meketanje njihovih koza, zvonca na vratovima njihovih kamila. Istrčali bismo smo napolje da gledamo kako se karavan vuče kroz našu ulicu, muškarce s prašnjavim, od vetra ogrubelim licima i žene odevene u dugačke, šarene marame, s đinđuvama i srebrnim grivnama na rukama i nogama. Bacali smo kamičke na njihove koze. Prskali smo vodom njihove mazge. Ja bih naterao Hasana da sedi na zidu bolešljivog kukuruza i iz pračke ispaljuje šljunak kamilama u stražnjice.

Zajedno smo gledali svoj prvi vestern, *Rio Bravo* s Džonom Vejnom, u bioskopu *Park*, preko puta moje omiljene knjižare. Sećam se kako sam preklinjao Babu da nas povede u Iran da upoznamo Džona Vejna. Baba je prasnuo u grlen smeh – zvuk je bio prilično nalik zagrevanju motora kamiona – a kada je ponovo uspeo da progovori, objasnio nam je šta znači nasnimavanje glasa. Hasan i ja smo bili preneraženi. Ošamućeni. Džon Vejn zapravo ne govori persijski i nije Iranac! Bio je Amerikanac, baš kao srdačni, dugokosi muškarci i žene koje smo stalno viđali kako se motaju po Kabulu, odeveni u dronjave, šarene košulje. *Rio Bravo* smo gledali tri puta, ali smo naš omiljeni vestern, *Sedam veličanstvenih*, gledali trinaest puta. Svaki put smo plakali na kraju, kada mali Meksikanci sahranjuju Čarlsa Bronsona – za koga se takođe ispostavilo da nije Iranac.

Šetali smo se kroz ustajao miris pazara u delu Kabula zvanom Šar-e-Nau, ili Novi grad, zapadno od četvrti Vezir Ahbar-han. Pričali smo o filmu koji smo upravo pogledali i hodali kroz vrevu *bazarisa*. Vijugali smo između trgovaca i prosjaka, lutali kroz uzane uličice prepune nizova sitnih, pretrpanih tezgi. Baba nam je obojici davao nedeljni džeparac od deset avganija i mi smo ga trošili na toplu koka-kolu i sladoled od ružine vodice s mrvljenim pistaćima.

Za vreme školske godine imali smo ustaljen dnevni raspored. Dok bih ja jedva uspeo da ustanem iz kreveta i odbauljam do kupatila, Hasan se već umio, izmolio jutarnji namaz sa Alijem, i spremio mi doručak: vrući crni čaj sa tri kocke šećera i krišku prepečenog *naana* s mojom omiljenom marmeladom od višanja, sve uredno postavljeno na trpezarijskom stolu. Dok sam ja jeo i žalio se na domaći, Hasan mi je nameštao krevet, glancao cipele, peglao odeću za taj dan, pakovao knjige i olovke. Čuo bih ga kako svojim unjkavim glasom peva za sebe stare hazarske pesme u predvorju dok pegla. Onda bismo se Baba i ja odvezli u njegovom crnom fordu mustangu – kolima

koja su svugde izazivala zavirljive poglede zato što je ista takva vozio Stiv Mekvin u *Bulitu*, filmu koji je u jednom bioskopu neprekidno igrao čitavih šest meseci. Hasan je ostajao kod kuće i pomagao Aliju oko svakodnevnih poslova: ručnog pranja i prostiranja rublja u dvorištu, čišćenju podova, kupovanju svežeg *naana* na pazaru, stavljanja mesa u pac za večeru, zalivanja bašte.

Posle škole Hasan i ja bismo se našli, zgrabili neku knjigu i otkasali do niskog brda odmah severno od imanja mog oca u Vezir Ahbar-hanu. Na vrhu brda nalazilo se staro napušteno groblje s nizovima neobeleženih nišana i podivljanim korovom koji je zakrčio prolaze između njih. Gvozdena kapija zarđala je od smene kiša i snegova, a niski kameni grobljanski zidovi su se urušili. Blizu ulaza raslo je drvo nara. Jednog letnjeg dana uzeo sam Alijev kuhinjski nož i urezao naša imena u stablo: „Amir i Hasan, sultani Kabula.“ Te reči su to ozvaničile: drvo je bilo naše. Posle škole, Hasan i ja smo se penjali u njegove grane i brali krvavocrvene narove. Pošto bismo pojeli voće i obrisali šake o travu, ja sam mu čitao.

Sedeći skrštenih nogu, dok su mu sunčeva svetlost i senke lišća nara igrale na licu, Hasan je odsutno čupkao vlati trave, a ja sam mu čitao priče koje sâm nije mogao da pročita. Da će Hasan odrasti nepismen kao Ali i većina Hazara, odlučeno je istog trena kada je rođen, možda čak i istog trenutka kada je začet u Sanaubarinoj negostoljubivoj utrobi – na kraju krajeva, šta će jednom slugi pisana reč? Ipak, uprkos nepismenosti, Hasana je privlačilo tajanstvo reči, zaveo ga je njemu zabranjeni, tajni svet. Čitao sam mu pesme i pripovetke, ponekad zagonetke – mada sam s njima prestao kada se pokazalo da ih mnogo bolje odgoneta od mene. Zato sam mu čitao proste stvari, poput smešnih doživljaja nesprenog mule Nasrudina i njegovog magarca. Sedeli bismo satima ispod tog drveta, sedeli sve dok sunce ne zađe na zapadu, a Hasan bi i dalje tvrdio da ima dovoljno svetla za još jednu pripovetku, još jedno poglavlje.

Ja sam u čitanju Hasanu najviše uživao kada bismo naišli na neku stranu ili retku reč koju on nije znao. Zadirkirivao bih ga, razotkrivao njegovu neukost. Jednom, čitao sam mu priču o muli Nasrudinu, i on me je zaustavio. „Šta ta reč znači?“

„Koja?“

„Idiot.“

„Ne znaš šta znači?“, upitao sam kezeći se.

„Ne znam, Amir-aga.“

„Ali to je tako obična reč!“

„A ipak je ne znam.“ Ako je i osećao žaoku mog zadirkivanja, njegovo osmehnuto lice nije to pokazivalo.

„Pa, svi u mojoj školi znaju šta znači“, rekao sam. „Da vidimo. 'Idiot'. To znači pame-tan, oštrouman. Evo ti primera. 'Kada su reči posredi, Hasan je pravi idiot.'“

„Aaah“, rekao je on klimajući glavom.

Kasnije bi me grizla savest. Zato sam pokušavao da se iskupim tako što bih mu dao neku moju staru košulju ili slomljenu igračku. Govorio sam sebi da je to dovoljna nadoknada za bezazlenu šalu.

Daleko najomiljenija Hasanova knjiga bila je Šahnama, ep iz desetog veka o drevnim persijskim junacima. Voleo je baš sva poglavlja, stare šahove, Feriduna, Zala i Rudabu.

Ali omiljena priča, kao i meni, bila mu je „Rustam i Sohrab“, pripovest o velikom ratniku Rustamu i njegovom hitronogom konju Rahšu. Rustam u bici smrtno ranjava svog odvažnog protivnika Sohraba, ali onda otkriva da mu je Sohrab davno izgubljeni sin. Zaneleo od bola, Rustam sluša poslednje reči svoga sina:

Ako si mi zaista otac, onda znaj da si umrljao mač krvlju sina svog. A sve to iz tvoje tvrdoglavosti. Jer ja htjedoh da te ka ljubavi okrenem, i moljah te imenom tvojim, jer mišljah da u tebi vidim znamenja o kojima mi je govorila mati. Ali obratih se srcu tvome uzalud, i sada je vreme za susret prošlo...

„Pročitaj to ponovo, molim te, Amir-aga“, rekao bi Hasan. Ponekad bi mu suze navirale na oči dok sam mu čitao taj deo, a uvek sam se pitao za kim to plače, za bolom savladanim Rustamom, koji kida odeću i posipa se pepelom po glavi, ili za Sohrabom, koji umire, a samo je čeznuo za očevom ljubavlju? Lično, ja nisam video šta je tragično u Rustamovoj sudbini. Na kraju krajeva, zar svi očevi u dubini srca ne gaje želju da ubiju svoje sinove?

Jednog dana u julu sedamdeset treće, ponovo sam nasamario Hasana. Čitao sam mu i iznenada sam odstupio od napisane priče. Pretvarao sam se da čitam iz knjige, redovno okrećući strane, ali sam potpuno odstupio od teksta, i sâm smišljao zaplet. Hasan to, naravno, nije znao. Za njega su reči na strani bile šifra, nerastumačive, tajanstvene. Reči su bile tajna vrata, a ja sam držao sve ključeve. Kasnije sam zaustio da ga pitam je li mu se dopala priča, jedva potiskujući kikot, kada je on počeo da tapše.

„Šta to radiš?“, upitao sam.

„Odavno mi nisi čitao bolju priču“, odgovorio je i dalje tapšući.

Nasmejao sam se. „Stvarno?“

„Stvarno.“

„Fascinantno“, promrmljao sam. Stvarno sam tako i mislio. Bilo je to... sasvim neočekivano. „Siguran si, Hasane?“

I dalje je tapšao. „Bila je sjajna, Amir-aga. Hoćeš sutra da mi čitaš dalje?“

„Fascinantno“, ponovio sam, pomalo bez daha, osećajući se kao čovek koji otkrije zakopano blago u sopstvenom dvorištu. Dok smo silazili s brda, u glavi su mi praskale misli poput vatrometa za Čaman. *Odavno mi nisi čitao bolju priču*, rekao je. A čitao sam mu *mного* priča. Hasan me je nešto pitao.

„Molim?“, rekao sam.

„Šta to znači 'fascinantan'?“

Nasmejao sam se. Čvrsto sam ga zagrlio i poljubio u obraz.

„Zašto to?“, rekao je iznenađen, pocrvenevši.

Drugarski sam ga gurnuo. Osmehnuo se. „Ti si princ, Hasane. Ti si princ i ja te volim.“

Te iste noći napisao sam svoju prvu kratku priču. Za to mi je bilo potrebno trideset minuta. Bila je to mračna mala pripovest o čoveku koji je našao čarobnu šolju i ustanovio da ako u nju plače, suze mu se pretvaraju u bisere. Ali premda je oduvek bio siromašan, bio je srećan čovek i retko je lio suze. Zato je našao načina da postane

tužan, da bi se obogatio od sopstvenih suza. Kako su se biseri gomilali, tako je rasla i njegova pohlepa. Na kraju priče čovek je sedeo na brdu bisera, s nožem u ruci, bespomoćno jecajući u šolju, s telom voljene žene u naručju.

Te večeri sam se popeo uz stepenice i ušao u Babinu sobu za pušenje, noseći dva lista hartije na kojima sam napisao priču. Baba i Rahim Han pučkali su lule i pijucali brendi.

„Šta je, Amire?“, upitao je Baba, zavaljen na sofou, s rukama spojenim iza glave. Plavi dim mu se kovitlao oko lica. Grlo mi se osušilo od njegovog prodornog pogleda. Nakašljao sam se i rekao mu da sam napisao priču.

Baba je klimnuo glavom i uputio mi slabašan osmeh koji je govorio samo o glumljenom zanimanju. „Pa, to je baš lepo, zar ne?“, rekao je. Onda ništa više. Samo me je posmatrao kroz oblak dima.

Verovatno sam tamo stajao manje od minuta, ali do dana današnjeg mi se čini da je to bio jedan od najdužih minuta u mom životu. Sekunde su se vukle, svaka odvojena od naredne čitavom večnošću. Vazduh je postao težak, vlažan, gotovo opipljiv. Jedva sam disao. Baba je nastavio izazivački da me posmatra i nije se ponudio da je pročita.

Kao i obično, spasao me je Rahim Han. Pružio je ruku i uputio mi osmeh u kome nije bilo ničega lažnog. „Mogu li da je dobijem, Amire džan? Veoma bih voleo da je pročitam.“ Kada mi se obraćao, Baba gotovo nikada nije iza mog imena dodavao reč *džan*, koja se koristila iz milošte.

Baba je slegnuo ramenima i ustao. Delovao je kao da mu je laknulo, kao da je Rahim Han i njega spasao. „Da, daj je kaka Rahimu. Ja idem da se spremim.“ I s tim rečima izašao je iz sobe. Babu sam skoro uvek obožavao sa gotovo religijskim žarom. Ali tog trenutka poželeo sam da presečem vene i istočim njegovu prokletu krv iz svog tela.

Sat vremena kasnije, dok je večernje nebo tamnelo, njih dvojica su se kolima mog oca odvezla na neku zabavu. Dok su izlazili, Rahim Han je čučnuo preda mnom i pružio mi moju priču i još jedan presavijen list papira. Hitro mi se osmehnuo i namignuo. „Za tebe. Pročitaj kasnije.“ Onda je zastao i dodao još jednu reč koja me je više ohrabrila da se posvetim pisanju od svih pohvala koje sam ikada dobio od urednika i kritičara. Ta reč je bila *bravo*.

Pošto su otišli, sedeo sam na krevetu i žalio što Rahim Han nije moj otac. Onda sam pomislio na Babu i njegove široke grudi i kako je lepo kada me na njih privije, kako je ujutru mirisao na „brut“ i kako mi je njegova brada golicala lice. Ophrvala me je takva iznenadna griza savesti da sam jurnuo u kupatilo i povratio u umivaonik.

Kasnije te noći, sklupčan u krevetu, iščitavao sam pisamce Rahima Hana iznova i iznova. Ovako je glasilo:

Amire džan,

Veoma sam uživao u tvojoj priči. Mašala, Bog ti je dao poseban dar. Sada je tvoja dužnost da taj dar izbrusiš zato što je čovek koji protraći božje darove magarac. Priču si napisao gramatički ispravno i zanimljivim stilom. Ali najzanimljivije u njoj jeste to što poseduje ironiju. Ti možda ni ne znaš šta ta reč znači.